

УДК 330.341.1

М.А. Федченко, аспірант**І.А. Косач**, канд. екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління, м. Чернігів, Україна

**ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД****М.А. Федченко**, аспірант**И.А. Косач**, канд. экон. наук

Черниговский государственный институт экономики и управления, г. Чернигов, Украина

**ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ИННОВАЦИОННОЙ
СФЕРЕ: УКРАИНСКИЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ****М.А. Fedchenko**, post-graduate student**I.A. Kosach**, Candidate of Economic Sciences

Chernihiv State Institute of Economics and Management, Chernihiv, Ukraine

**THE PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE SPHERE OF INNOVATIONS:
UKRAINIAN AND ABROAD EXPERIENCE**

Розкрито особливості державно-приватного партнерства інноваційної сфери в Україні та за кордоном; зроблено аналіз економічної ситуації для подальшої перспективи впровадження механізмів ДПП у вітчизняну практику; виявлено чинники, що впливають на розвиток науково-технічної та інноваційної сфери; визначено мотиваційні фактори участі в партнерстві приватних компаній у контексті інноваційної діяльності.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, державне регулювання, інноваційна сфера, інноваційна політика, індекс інноваційності.

Раскрыты особенности государственно-частного партнерства инновационной сферы в Украине и за границей; сделан анализ экономической ситуации для дальнейшей перспективы внедрения механизмов ГЧП в отечественную практику; выявлены факторы, влияющие на развитие научно-технической и инновационной сферы; определены мотивационные факторы участия в партнерстве частных компаний в контексте инновационной деятельности.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, государственное регулирование, инновационная сфера, инновационная политика, индекс инновационности.

The article exposed the PPP innovative areas in Ukraine and abroad, the analysis of the economic situation, prospects for further implementation of PPPs in domestic practice, identified factors that influence the development of science and technology and innovation sector, defined motivational factors participate in the partnership of private companies in the context of innovation.

Key words: public-private partnerships, government regulation, innovation sphere, innovation policy, innovation index.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Важливою передумовою формування наукових і технологічних переваг будь-якої країни є ефективна взаємодія її головних елементів інноваційної системи – держави, науки та приватного сектору. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері – це вагомий механізм розширення ресурсної бази, джерело невикористаних ресурсів, інвестицій, інноваційних можливостей, що об'єднує діяльність державного і приватного секторів економіки.

Вивчення особливостей державно-приватного партнерства в інноваційній сфері дає можливості обґрунтувати напрями підвищення ефективності економіки, розробити механізми збереження ресурсів та фінансових можливостей як приватного партнера, так і держави, а також вирішити певні недоліки щодо розподілу ризиків та відповідальності сторін. Узгодження інтересів партнерів – це запорука ефективної співпраці держави і приватного сектору, що дає можливості залучати іноземні інвестиції в національну економіку і тим самим поліпшувати інвестиційний клімат країни. Саме у зв'язку з цим і виникає потреба в дослідженні особливостей державно-приватного партнерства інноваційної сфери в Україні та за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу особливостей взаємодії органів державної влади та недержавного сектору в Україні присвячені дослідження сучасних вітчизняних фахівців і науковців: І.В. Іголкина, О.М. Головінова, Н.В. Паппа,

І.В. Тараненка, О.В. Охінська, В.Й. Жежуха, С.Є. Клименко, О.В. Оліфірова, Е.Е. Ібрагімова, О.М. Москаленко, К.В. Павлюка, А.В. Клименко, а також численні дослідження зарубіжних учених: В.Г. Варнавського, О.І. Грищенка, П.В. Савранського, Г.В. Горланова, Є.А. Коровіна, В.І. Агроскіна та ін.

Однак партнерські відносини в розбудові інноваційної сфери в Україні досліджені недостатнім чином. Тому виникає нагальна потреба в узагальненні та систематизації взаємодії державного та приватного секторів в інноваційній сфері з метою реалізації інноваційних проектів для забезпечення сталого економічного розвитку економіки України.

Мета дослідження. Метою дослідження є розкриття особливостей державно-приватного партнерства інноваційної сфери в Україні та за кордоном для подальшої перспективи впровадження механізмів ДПП у вітчизняну практику і розроблення концепції інноваційного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Роль ДПП як ефективного інструменту реалізації інноваційної політики держави визначається розвитком інноваційної інфраструктури, підвищенням ефективності використання державної власності і бюджетних видатків, у тому числі тих, що спрямовуються на підтримку інновацій та стимулювання приватного сектору.

Високий рівень інноваційної активності є важливою умовою забезпечення національної безпеки та конкурентоспроможності України в міжнародній політиці. Лише усвідомлене відношення держави до проблем науки та можливостей участі приватного сектору в інноваційній діяльності надає можливості для ефективного здійснення трансформації економіки. Враховуючи те, що приватний сектор не хоче брати участь у стимулюванні науки і впровадженні інновацій, інноваційна активність зменшується. І це є основною проблемою не лише України, а й розвинених ринкових економік. Загалом по країнах ЄС збільшення інноваційних витрат до 2010 року на рівні 3 % від ВВП, відповідно до планів розвитку, є, особливо в умовах рецесії світової економіки, досить проблематичним. Саме тому в Україні, яка найбільше потерпає від кризи, необхідно створити гнучку систему співробітництва, своєрідного розподілу і кооперації праці між приватним сектором і державою, у межах якого комерційні прагнення ділових структур можуть поєднуватися з рішенням ключових загальнонаціональних завдань [1, с. 48].

Для вирішення проблем інноваційної сфери важливе значення мають розвиток і розширення системи державно-приватного партнерства, які повинні стимулювати активність приватних та державних підприємств у сфері потенційно важливих та ризикових розробок. Саме партнерські відносини держави та бізнесу в змозі вирішити такі питання.

Багато приватних українських підприємств не можуть самостійно займатися інноваційними розробками, адже інновації – це не лише високий прибуток та конкурентні переваги, а й ризики, які іноді є критичними для діяльності підприємства. Саме на основі партнерської взаємодії держави та бізнесу є можливості стимулювання науково-технологічної активності, що є запорукою економічного процвітання країни.

В Україні частка витрат підприємств на нові розробки становить 10 %, тоді як у Японії і США – 70-75 %, у Європі – від 25 до 65 %. З огляду на це держава повинна не тільки створювати податкові, митно-тарифні режими, механізми підтримки експорту високотехнологічної продукції, але і ставити підприємства в такі умови, коли відмова від інновацій фактично буде вибивати їх з ринку.

Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері – це взаємодія держави і приватного сектору в процесі всього інноваційного циклу, починаючи від проведення наукових досліджень і впровадження розробок до виробництва наукомісткої високотехнологічної продукції.

Враховуючи той факт, що без належної інституційної бази та комерційних відносин держава не в змозі самостійно організувати та забезпечити повністю весь інноваційний цикл, вона обов'язково повинна підключити приватний сектор як партнера, який активно братиме участь у розбудові інноваційного ринку, оскільки приватний сектор – це інвестор, маркетолог, що виводить інновації на ринок, замовник, розробник та виробник інноваційних благ. Таким чином, державно-приватне партнерство в контексті інноваційної політики – це своєрідне узгодження інтересів державного та приватного секторів, що дозволяє поліпшити надання населенню суспільних благ [2].

Говорячи про державно-приватне партнерство в інноваційній сфері, необхідно зазначити функціональні обов'язки кожної із сторін. Так, держава виявляє необхідність державно-приватних угод у тих або інших сферах економіки, встановлює цілі проекту, визначає його вартісні та якісні параметри, специфічні форми фінансування, визначає принципи проведення конкурсу для вибору приватних партнерів, забезпечує домовленість між учасниками угоди про розподіл ризиків, здійснює контроль і оцінювання виконання приватними партнерами умов угоди та ін. Приватний партнер здійснює оперативну діяльність на різних стадіях реалізації проекту: участь у його розробленні, фінансуванні, створенні предмета проекту, експлуатації, ефективному управлінні, практичній реалізації послуг споживачам і ін. [1]. Такий розподіл функцій дозволяє скоротити трансакційні витрати, пов'язані з невизначеністю ринкового середовища і властивими йому ризиками, з веденням переговорів і складанням контрактів, здійсненням контролю за їх виконанням.

На сучасному етапі розвитку економіки України державно-приватне партнерство може бути використано як механізм сполучення державних і приватних коштів при залученні інвестицій у модернізацію вітчизняної економіки, але воно гальмується деякими негативними чинниками, основними серед яких є: недосконалість нормативно-правового регулювання щодо стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності; нерозвиненість інноваційної інфраструктури та малого інноваційного підприємництва; невиконання норм законодавства щодо державного фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності; відсутність сприятливого клімату для залучення інвестицій у високотехнологічне виробництво; структурні деформації у промисловості на користь виробництв низькотехнологічних укладів; високий ступінь зношеності основних фондів промислових підприємств; низький рівень участі національних виробників високотехнологічної продукції у міжнародному технологічному обміні; відсутність системи формування та управління ринком промислової власності; недосконалість системи специфікації, використання та захисту прав інтелектуальної власності тощо. Для розвитку інноваційного процесу необхідні не тільки загальні інституціональні умови, а й підтримка суспільно значимих проектів, що мають відносно низьку комерційну ефективність і високий рівень ризиків.

Головною причиною державної участі в інноваційній діяльності є об'єктивна необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності інноваційних компаній та їх продукції на зовнішніх ринках і тим самим підвищення рівня добробуту населення. Стратегічне значення інноваційної сфери в сполученні її із соціальною й економічною роллю в розвитку країни визначається необхідністю державної участі для забезпечення взаємодії наукового й бізнес-середовища під час створення інноваційних продуктів, що відповідають сучасним вимогам внутрішнього й зовнішнього ринків.

Мотивація участі в партнерстві приватних компаній, як правило, обумовлена новими можливостями для розвитку інноваційного бізнесу, а саме:

- доступом до державного фінансування та результатів досліджень і розроблень державного сектору і його інфраструктури, а також до інформації й устаткування;

- усуненням обмежень для інноваційної діяльності підприємств (ресурсні обмеження, фактор часу, монополістичні обмеження поширення інновацій);

- розширенням можливостей здійснення інновацій: від інноваційної ідеї до дослідного зразка.

Реалізація ДПП у межах науково-технічної та інноваційної сфери припускає не тільки фінансове забезпечення проекту, а й створення та забезпечення функціонування відповідної інфраструктури. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), витрати державних коштів на розвиток науки й технологій у контексті ДПП постійно зростають. Наприклад, в Австралії запроваджено систему стимулювання механізмів державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Потужне співробітництво держави та приватного сектору в межах ДПП здійснюється через мережу центрів спільних досліджень (Cooperative Research Centres, CRC). Діяльність центрів спрямована на запровадження результатів досліджень у соціально-економічний розвиток завдяки трансферу знань та сприянню комерціалізації інновацій. Частка фінансування ДПП програм становить близько 10 % загальних видатків на здійснення науково-технічних розробок, що й дало можливість створити одну з найпотужніших національних інноваційних систем [3, с. 112; 4, с. 381].

В Австрії розпочали функціонування дві програми державно-приватного партнерства – Kplus і Kind/Knet. Метою цих заходів було зміцнення зв'язків між промисловим сектором та наукою, оскільки головною проблемою австрійської системи інноваційності була не результативна співпраця цих секторів. У результаті реалізації цих програм були створені спільні центри, які проводили дослідження і реалізовували проекти технологічного розвитку як для науки, так і для промисловості. Ці програми дали змогу розробити новаторські та конкурентні процедури вибору інноваційних проектів [5].

У Нідерландах діють певні програми державно-приватного партнерства. Протягом останніх років інноваційна система Нідерландів зазнає певних проблем, зокрема в недостатньо ефективній взаємодії науки та промисловості, що створює загрозу конкурентоспроможності країни. За таких умов проекти ДПП закликають відігравати ключову роль в інноваційній політиці країни.

Швеція, яка в європейських рейтингах інноваційності займає першу позицію, акцентує свою увагу у сфері інновацій на якість освіти. Відкритість до інновацій формується насамперед у процесі освіти. З огляду на це, саме роль освіти в процесі формування інноваційної економіки та суспільства є особливо важливою (табл.).

Таблиця

Рейтинг країн світу за індексом інновацій (дані за 2012 р.)

Рейтинг	Країна	Індекс інновацій	Індекс освіти	Рівень витрат на освіту, % ВВП
1	Швеція	9,74	8,92	7,4
2	Фінляндія	9,66	8,77	6,5
3	Данія	9,49	8,63	8,2
4	Нідерланди	9,46	8,75	5,4
5	Норвегія	9,01	9,43	7,7
.....				
51	Росія	6,93	5,34	3,6
52	Румунія	6,52	6,96	3,4
.....				
63	Україна	5,76	8,26	6,9

Джерело: складено на основі [6; 7; 8; 9].

Для України, проаналізувавши дані щодо обсягів бюджетного забезпечення освіти, які становили відповідно по роках: 2009 р. – 65,831 млрд грн або 6,29 %; 2010 р. – 77,323 млрд грн або 6,56 %; 2011 р. – 79 млрд грн або 6 %; 2012 р. – 92,1 млрд грн або 6,99 %, парамет-

ри витрат на вищу освіту знаходяться на високому рівні, однак сума коштів є доволі малою. Адже внаслідок низького ВВП середньорічні видатки на одного студента, який навчався за бюджетні кошти в 2011/12 навчальному році, становили близько 2270 євро (28 % від середнього показника по ЄС). Такий рівень фінансування освіти негативно впливає на розвиток не лише інноваційної сфери, а й на всю економіку країни [10].

Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства в інноваційній сфері вказує на те, що в моделі взаємодії держави й бізнесу в інноваційному процесі в розвинутих країнах роль приватного сектору полягає у розробленні технологій на основі власних досліджень та в ринковому освоєнні інновацій, а роль держави – у сприянні виробництву фундаментального знання й комплексу технологій стратегічного характеру, а також у створенні інфраструктури і сприятливих інституціональних умов для інноваційної діяльності приватних компаній.

Головною метою розвитку ДПП у західноєвропейських країнах є зниження бюджетного дефіциту на всіх рівнях державного управління й підвищення якості державних послуг за рахунок залучення оперативних приватних інвесторів, а саме ДПП розглядається як інститут узгодження суспільних цілей і приватних інвесторів.

Слід зазначити, що пошуки форм та інструментів державно-приватного партнерства неминуче впираються в аналіз національної інноваційної системи, економічного механізму її функціонування, найважливішим елементом якого є взаємодія держави й бізнесу. Тут перетинається дія ринкових стимулів і державного регулювання, тобто рушійних сил інноваційного й економічного розвитку, відбувається формування й еволюція господарського механізму в цілому [11].

Узагальнення зарубіжного досвіду дозволяє вивчити організаційні механізми реалізації проектів державно-приватного партнерства у сфері наукових досліджень та інновацій розвинутих країн світу, а також можливості запровадження подібних проектів в Україні.

Сьогодні Україна йде інноваційним шляхом розвитку і має повільне зростання ВВП (ріст ВВП України за 2006-2012 роки графічно зображено на рисунку), однак це істотно не відображається на інноваційній активності вітчизняних підприємств. У 2011-2012 роках питома вага підприємств, що здійснювали інновації, у загальній кількості промислових підприємств України приблизно становить 12,8 %. Для порівняння відзначимо, що розрив в інноваційній активності порівняно з країнами-лідерами у цій галузі, такими як Німеччина (69,7 %), Канада (65 %) та Данія (56,4 %) становить 5,5 разів.

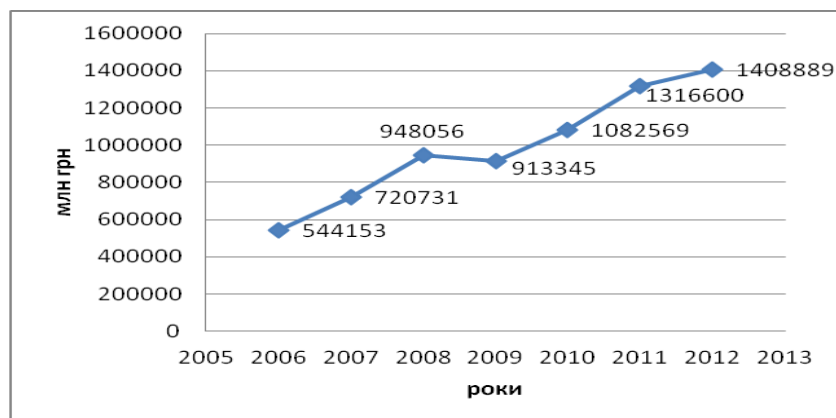

Рис. ВВП України за 2006-2012 роки, млн грн

Така ситуація свідчить про низьку готовність українських підприємств до втілення інновацій і незацікавленість у майбутніх прибутках, що посилюється відсутністю державної підтримки і загальнодержавної концепції інноваційного розвитку економіки України, заснованої на приватно-державному партнерстві. Для України державно-

приватне партнерство в інноваційній сфері повинно передбачати активну взаємодію держави та її інституцій із підприємствами недержавної корпоративної та дрібної приватної власності з питань створення, поширення, реєстрації та захисту інтелектуальної і промислової власності при активній підтримці держави.

Перехід державних органів виконавчої влади на використання інноваційно-орієнтованих механізмів ДПП дасть змогу подолати глибокі відмінності між адміністративною культурою й культурою бізнесу, внести прогресивні методи управління в державний сектор і протистояти ризику неефективної бюрократичної організації інноваційних процесів.

Інноваційна інфраструктура державно-приватного партнерства виступає механізмом налагодження зв'язку між державними науково-дослідними інститутами, університетами та бізнесом під час проведення коопераційних досліджень. Концепція та модель розвитку ДПП в інноваційній сфері повинна підпорядковуватися визначенням цілям і пріоритетам національного розвитку та передбачати заходи щодо зміцнення регіонального науково-технічного потенціалу, використання його можливостей для зміцнення соціально-економічного розвитку всієї країни [12].

З огляду пошуків нових підходів до розвитку інноваційних відносин, пов'язаних з визначенням адекватної ролі держави у інноваційних процесах, в українській інноваційній системі існує суттєвий розрив у взаємодії її елементів: бізнес, наука і держава. Основна частина української науки сконцентрована у державному некомерційному секторі і фактично відірвана від активної інноваційної діяльності. Приватний сектор не має мотиваційних важелів для вкладання коштів у високоризикову сферу інновацій, крім того інновації є дорогим задоволенням, що можуть собі дозволити тільки великі промислові підприємства, а середній і малий бізнес фактично не відіграє провідної ролі в інноваційних процесах, держава взагалі демонструє свою неспроможність, скорочуючи фінансування науково-технічної та інноваційної сфери [13, с. 87-91].

Інноваційна стратегія і політика повинні будуватися на основі гармонійного поєднання державних і приватних інтересів, а регулювання – за рахунок оптимального балансу регуляторних і ринкових важелів. Модель державно-приватного партнерства в інноваційній та науково-технічній сфері повинна стати ефективним механізмом реалізації стратегії інноваційного розвитку. Академік В.М. Геець наголошує: "...якщо вона не буде реалізована в контексті партнерства суспільства, держави і бізнесу, то не матиме права на життя" [14, с. 36].

Висновки. Підводячи підсумки, слід неодмінно зауважити, що механізм взаємодії держави з бізнесом повинен здійснюватися за наявності передбачуваного і сталого інституціонального середовища. Це необхідно для того, щоб ризик приватного бізнесу був для нього прийнятним, що припускає ефективність правового захисту приватної власності, надійність фінансових ринків, стає фінансове становище партнерів, прозорість виконання угод. Крім цього, важливо забезпечити уявлення про партнерство як про справедливий, відкритий інститут, що створюється в інтересах суспільства.

Державно-приватне партнерство з метою набуття особливої успішності потребує формування єдиного центру, який би здійснював координацію всієї внутрішньої і зовнішньої політики країни у сфері взаємодії держави і приватного сектору, моніторинг їх сумісної інноваційної діяльності. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері повинно сформувати таку інноваційну систему країни, що буде здатна об'єднати зусилля державних органів управління всіх рівнів, організацій науково-технічного комплексу і підприємницького сектору економіки з метою прискореного використання досягнень науки і технологій, реалізації стратегічних національних пріоритетів країни.

Узагальнення зарубіжного досвіду взаємодії державного та приватного секторів в інноваційній сфері обумовлене необхідністю розбудови національної інноваційної сис-

теми України, зокрема завдяки запровадженню проектів державно-приватного партнерства. Як показує досвід, у науково-технічній та інноваційній сферах розвинутих країн проекти державно-приватного партнерства здійснюються у вигляді програм та підпрограм, спрямованих на вирішення окремих проблем, відповідно до визначених національних пріоритетів. Реалізація програм у межах державно-приватного партнерства повинна припускати не тільки фінансове забезпечення проекту, а й створення та забезпечення функціонування відповідної інфраструктури з підтвердженням державних видатків на розвиток науково-технічної бази.

Список використаних джерел

1. Головінов О. М. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері / О. М. Головінов // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1 – С. 47-51.
2. Головінов О. М. Механізм приватно-державного партнерства / О. М. Головінов // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2008. – Вип. 34-3 (138). – С. 10-16.
3. Папп Н. В. Інструменти державно-приватного партнерства у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Н. В. Папп // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – С. 109. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_2/109.pdf.
4. Тараненко І. В. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / І. В. Тараненко, О. В. Охінко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1(4). – С. 376-386.
5. Жежуха В. Й. Стимулювання інноваційної діяльності: європейський досвід [Електронний ресурс] / В. Й. Жежуха. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/VNULP/Logistyka/2008_633/32.pdf.
6. Інститут статистики ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uis.unesco.org>.
7. ВВП України: динаміка, статистика, структура ВВП в Україні (2002-2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
8. Полотай О. І. Ріст індексів розвитку економіки – основа ефективного управління освітніми проектами інформатизації [Електронний ресурс] / О. І. Полотай. – Режим доступу : http://ubgd.lviv.ua/moodle/pluginfile.php/14209/mod_folder/content/4/Кафедра%20УІБ/Полотай%20О.І/6.pdf.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Українська освіта в контексті європейських стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/news/osvita-2012-06-21.htm>.
11. Клименко С. Є. Теоретичні основи побудови концепції інноваційного розвитку економіки України, заснованої на приватно-державному партнерстві [Електронний ресурс] / С. Є. Клименко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_3/files/EC312_06.pdf.
12. Оліфіров О. В. Теоретичні і практичні аспекти впровадження інноваційних бізнес моделей підприємництва на основі інформаційних технологій [Електронний ресурс] / О. В. Оліфіров, Е. Е. Ібрагімов. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2011_3/Olifirov.pdf.
13. Сімсон О. Е. Державно-приватне партнерство як пріоритетний механізм реалізації сучасної інноваційної політики України [Електронний ресурс] / О. Е. Сімсон // Матеріали міжнародного симпозиуму «Інноваційна політика та законодавство в Європейському Союзі та Україні: формування, досвід, напрямки наближення» (м. Київ, 2-3 червня 2011 р.). – Режим доступу : http://naukainform.kpi.ua/Lists/Istor_nauka_naukoznavstvo/Attachments/22/19-009%20Block.pdf.
14. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : Г. О. Андросчук, І. Б. Жиляєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.